

KISWAHILI PAPER 2

EXPECTED QUESTIONS IN KCSE

**Comprises 6 KCSE prediction set exams
(Class of KCSE March 2022).**

For Marking Schemes Contact Mr Machuki
0795491185

Kenya Educators Contacts:

+254795491185

kenyaeducators@gmail.com

**For More e-learning resources contact Kenya
Educators via the contacts above.**

PREDICTION 1

Jina: _____ Nambari ya Mtahiniwa: _____

Shule: _____ Sahihi: _____

Tarehe: _____

102/2

KISWAHILI

Karatasi ya 2

LUGHA

KIDATO CHA NNE 2021

Muda: Saa 2 ½

Maagizo

- Andika jina lako na Nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.
- Weka sahihi yako kisha tarehe ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa
- Jibu maswali yote.
- Majibu yaandikwe katika nafasi zilizoachwa wazi katika kijitabu hiki cha maswali

Kwa Matumizi ya Mtahini Pekee

Swali	Upeo	Alama
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
JUMLA	80	

Kitabu hiki cha maswali kina kurasa 10 zilizopigwa chapa. Watahiniwa ni lazima wahakikishe kuwa kurasa zote za karatasi ya mtihani zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo

1. UFAHAMU: (Alama 15)

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali.

Gari lake kuukuu lilikuwa linapambana na barabara yenye mashimo yaliyoshiba na kutapika maji ya mvua ambayo sasa ilikuwa inaanza kupusa. Japo daima alipambana na usukani kunako mashimo haya barabara iliyosakafishwa nayo ikahitimu? Magurudumu haya yaliyong'ara kama upara wa shaibu aliyekula chumvii hadi ikamwogopa yangetii uelekezi wake? Mara ngapi gari hili limetaka kumwasi barabarani? Haya yalikuwa baadhi ya maswali yaliyompitikia akilini. Hakujitakilifu kutaka **kuyapa mji** maana mara ile mawazo yake yalitekwa na kubwagwa katika nchi ya mbali – nchi ambayo sasa aliiona kama sinema akilini mwake.

Alipofika nyumbani aliliegsha gari lake na kufululiza ndani. Siku mbili zilikuwa zimepita akiwa pale kazini. Madaktari kama yeye hawakuwa wengi. Alikuwa miongoni mwa madaktari wenye ujuzi katika hospitali hii ya kitaifa. Wenzake wengi walikuwa wamehamia ughaibuni walikokwenda kutafuta maisha. Mshahara wao wa mkia wa mbuzi uliwasukuma na kuwatema nje ya nchi yao. Wengi wa waliohamia ng'ambo waliona vigumu kubaki katika ajira ambayo kivuno chake kilishindwa kumvusha mtu hata nusu ya kwanza ya mwezi. Malalamishi ya kulilia ujira wa heshima yaligonga kwenye masikio yaliyotiwa zege. Na kweli wanavyosema, mwenye macho haambiwi tazama. Basi walitazama hapana pale wakaona penye mianya ya matumaini, nao wakaiandama.

Hadi leo hii hamna la mno lililofanyika. Ndiyo maana Daktari Tabibu anarudi nyumbani tangu kuingia kazini hiyo juzi alfajiri. Hafanyi kwa kuwa katosheka, maana pia yeye an dukuduku. Ana shaka ya mustakabali wake ikiwa mazingira ni haya kumsoza, maana umri nao unazidi kumla. Japo anatia na kutoa, mizani ya hesabu yake imeasi ulinganifu.

Daktari Tabibu ni mfungwa. Ametekwa na kuzuiwa kwenye kipenda na kuchukia mambo. Ni kama mti uliodumaa. Anatami barabara nzuri lami. Anatamani mshabara wa kumwezesha kukidhi mahitaji yake ya kutimiza majukumu yake ya kimsingi. Jana amesema na rafiki yake aliye ng'ambo kwa simu ambayo sasa imetulia mkabala naye. Ingawa mwenzake huyu alikuwa mchangamfu na kumdokolea hali ya maisha ya kuridhisha kule ugenini kama vile wanataaluma kuenziwa, yapo vilevile yaliyomtia unyonge moyoni. Upweke ndio ulimtia **fukuto** kuu. Licha ya hela zote hizo za kupigiwa mfano, watu hawana muda wa kutembeleana nakujuliana hali au hata kukutana tu mkahawani wakashiriki mlo. Eti ni kila mtu na hamsini zake. Halafu ipo changamoto ya hali ya hewa. Baridi ya ng'ambo haifanyi mzaha katika kumtafuna mtu. Ni hali tofauti na ile aliyoizoea.

Daktari Tabibu alizitia kauli za rafiki yake kwenye mizani ya moyo wake. Akawaza ikiwa kweli si bora kulemazwa na mzizio ugenini badala ya kuishi katika kinamasi cha kuumbuliwa nyumbani. Kisha punde lilimjia wazo la marehemu nyanyake na wengine kama yeye waliofadhili masomo yake kupitia kwa serikali ya njia ya kodi. Je si usaliti huu? Vipi aikimbie nchi kabla ya kuihudumia ilhali imemjenga hadi kuwa daktari? Na je wafanyakazi wake wa nyumbani

watakwenda wapi? Atawaambiaje kuwa sasa hahitaji huduma zao kwa kuwa anakimbia nchi yake?

Mawazo yake yalikatizwa na simu iliyolia na kumshtua. Alipoitazama aliiona imeng'ara kwa mwangaza ulioweka wazi jina la mpigaji. Alifahamu kuwa leo hii tena dharura nyingine ilikuwa inamwalika hospitalini. Hapo ndipo alipoiinua ile simu tayari kusema na mwenzake upande wa pili.

“Haloo!” sauti nyororo kutoka upande wa pili iliita.

“haloo!”

“Naam!Dharura nyingine tena daktari. Unaombwa kuokoa maisha mengine tena!”

“Haya. Ila mwanzo nitahitaji kujimwagia maji,” na pale pale akaikata ile simu.

Daktari Tabibu aliingia hamamuni huku kajifunga taalo kiunoni tayari kuoga. Aliyafungulia maji lakini ule mfereji uligoma kutapika maji. Ulikuwa umekauka kabisa. Daktari Tabibu aliduwaa pale. Aliufunga ule mfereji kabla ya kuiaga bafu.

Maswali

(a). Eleza sababu nne zinazowafanya wataalamu kuhamia nchi za nje. (Alama 4)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(b). “Hakuna masika yasiyokuwa na mbu” Thibitisha kauli hii kwa kurejelea hali ya waliohamia ng'ambo. (Alama 3)

.....

.....

.....

c). Fafanua athari tatu zinazoikumba nchi ya msimulizi kutokana na uhamiaji ng'ambo wa wataalamu (alama3).

.....

.....

.....

(d). Eleza mchango wa teknolojia kwa kurejelea kifungu.

(Alama 3)

.....

.....

.....

(e).Eleza maana za msamiati ufuato kulingan na taarifa.

(Alama 2)

(i). Kuyapa mji

.....

.....

(ii). Fukuto

.....

2. UFUPISHO (Alama 15)

Wakenya walipolipata katiba mpya waliidhinisha mfumo wa ugatuzi. Katika mfumo huu,mamlaka ya serikali kuu katika uongozi,usimamizi na utumiaji wa rasilimali za nchi hupunguzwa. Kiasi Fulani cha mamlaka hutwaliwa na maeneo ya ugatuzi. Suala hili halikuzingatiwa katika katiba ya awali ambapo mamlaka yote yalikuwa mikononi mwa serikali kuu. Kutokana na upana na wingi wa maeneo,iliwika vigumu serikali kuu kuhakikisha kwamba kulikuwa na usawa wa kimaendeleo katika sehemu nchini.

Kwa mujibu wa katiba mpya,serikali kuu haina budi kuyasidia maeneo yote ya ugatuzi ili yaweze kujinyanyua kiuchumi na kuboresha hali za maisha za wakazi wake. Vilevile ni jukumu la kila eneo la ugatuzi kuweka mikakati madhubuti ili kuchunguza na kubainisha rasilimali zote katika maeneo husika. Hili litasaidia kufumba rasilimali ambazo zinaweza kuchangia katika ustawishaji wa maeneo haya. Maeneo haya pia yanatakiwa kutafuta mbinu zitakazofanikisha uzalishaji na utumiaji wa rasilimali hizi kwa njia endelevu. Mojawapo ya mbinu hizi ni uongezaji thamani katika rasilimali yoyote inayozalisha kwenye eneo mahususi. Maeneo mengi ya ugatuzi nchini humu yanategemea kilimo cha ufugaji kama mhimili wa uchumi. Licha wenyeji kikamilifu. Aghalabu kuwa nguzo,kilimo hiki hakijawahi kupigiwa darubini vizuri kwa lengo la kukiimarisha ili kiwanufaishe wenjeji kikamilifu. Aghalabu wafugaji wengi huandama mbinu za jadi za ufugaji ambazo haziwahakikishii ongezeko la mapato. Isitoshe,wafugaji hawa wanakabiliwa na tatizo katika soko la mifugo ambapo wengi hupunjwa na matapeli. Pamoja na haya,baadhi ya wakazi huuza mifugo nje ya nchi wakiwa wazimawazima bila kuwazia matokeo ya kitendo hiki. Si ajabu kuwaona ng'ombe, ngamia,mbuzi, na kondoo wakipakiwa kwenye malori na kusafirishwa nje ya nchi. Ukweli ni kwamba jambo hili ni hatari sana,si kwa uchumi wa maeneo husika tu,bali pia kwa Kenya kwa jumla . Hii ni kwa kuwa walionunua mifugo wazimawazima wanaweza kuhiari kutowachinja na badala yake kuwatumia kama mbegu kwani baada ya muda huenda wanaonunu mifugo wakijitosheleza na kukosa kununua mifugo wengine. Hali ikiwa hivyo, maeneo yaliyotegemea soko hili huenda yakalipoteza taratibu,na bila shaka kupoteza natija inayotokana na soko lenyewe

Ili kudhibitisha hali hii, itakuwa bora ikiwa viwanda vya kuchinjia mifugo na kupakia nyama vitajengwa katika maeneo haya ya ugatuzi. Hili litawawezesha wakazi kuuza nyama badala ya kuuza mifugo wazimawazima. Fauka ya hayo maeneo haya yatajikinga dhidi ya kupoteza bidhaa zinazotokana na mifugo. Hizi ni kama vile ngozi, kwato na pembe ambazo bila shaka zina natija kuu. Ngozi kwa mfano, ni bidhaa muhimu sana katika sekta ya utengenezaji wa mavazi na mifuko. Viwanda vinavyotumia ngozi kama malighafi vikijengwa katika maeneo haya, wakazi wake watanufaika si haba. Madhalani, viwanda vya kutengenezea viatu, mishipi, mifuko na nguo vikianzishwa, wawekezaji watalazimika kuanzisha viwanda vingine tegemezi. Kathalika, ni dhahiri kwamba bidhaa zinazotokana na ngozi huhitaji kutiwa nakshi. Kuanzishwa kwa viwanda hivi basi kutazua haja ya kuanzishwa kwa viwanda vingine vya kutengeneza rangi, pamoja na maduka ya kuuza bidhaa zenyewe. Isitoshe, gundi ya kugandisha bidhaa hizi itahitajika, hivyo kusababisha haja ya kuanzishwa kwa kiwanda cha gundi. Matokeo ya shughuli hizi zote ni kuzalishwa kwa nafasi anuwaiza kazi kwa wakazi. Hili litakuwa na matokeo zaidi chanya, hususan kwa vijana. Badala ya kushiriki ulevi na burudani zinazowahatarisha, wataweza kumjitafutia riziki katika viwanda hivi.

Juu ya hayo, mfumo wa ugatuzi utayaweza maeneo husika kuongeza thamani, utoaji wa huduma za kijamii na kuitawala kulingana na mahitaji ya maeneo haya. Ni muhimu hata hivyo kuzingatia kwamba kila eneo la ugatuzi lina upekee wake, navyo vipaumbele hutofautiana kulingana na maeneo. Kuna yale ambayo yatasisitiza usalama, mengine ujezi na uimirishaji wa miundomusingi kama vile barabara, vituo vya afya na hata taasizi za elimu. La muhimu ni wakazi wa maeneo husika kubainisha ni lipi litatekelezwa kwanza.

Kinga na kinga ndipo moto uwakapo. Kufanikiwa kwa mfumo wa ugatuzi kutategemea juhudi za kila mkazi wa eneo husika. Ni muhimu kila mkazi kujiona kuwa mmiliki wa eneo zima la ugatuzi na kuwajibika katika kuliendeleza kwa hali na mali. Uwajibikaji huu unajumuisha uteuzi wa viongozi wenye muono mzuri na mabao utawawezesha kuyafikia malengo yao ya kimaendeleo. Hakika, mustakabali na uwepo wa eneo la ugatuzi utakuwa zao la mamuzi ya wanaeneo. Vilevile ufanisi wa maeneo ya ugatuzi utakuwa msingi wa ufanisi wa taifa kwa jumla.

(a). Fupisha ujumbe wa aya tatu za mwanzo kwa maneno 85-90 (alama 8,1 mtiririko Mtayarisho)

Matayarisho

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Jibu

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- a) Kwa kutumia maneno 75-80, bainisha masuala ambayo mwandishi anaibua katika aya tatu za mwisho. (alama 7,1 mtiririko) (Alama 8)

Matayarisho

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Jibu

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. MATUMIZI YA LUGHA(Alama 40)

- a. Andika sifa mbili mbili za sauti zifuatazo.
(i). /e/

(alama 2)

.....

.....

.....

(ii). /ch/

.....

.....

.....

b). Unda maneno yenye muundo ufuatao wa sauti. (Alama 2)

KIKIKI.....

IKKI.....

c). Onyesha miundo miwili ya nomino katika ngeli ya U-ZI (alama 2)

.....

.....

d). Tunga sentensi moja moja kuonyesha matumizi ya viakifishi vifuatavyo. (alama.2)

i). Vifungo

ii). Kibainishi

e). Bainisha aina za virai vilivyopigiwa mstari (alama 2)

Mhadhara huo tata ulitolewa jana jioni.

.....

f). Andika sentensi ifuatayo katika ukubwa. (Alama 2)

Ndege hao wana manyoya mengi

.....

.....

g). Andika visawe vya maneno yafuatayo. (Alama 2)

i). Doa

.....

ii). Omba

.....

(h) Tunga sentensi moja kutofautisha maana ya riti na ridhi (Alama 2)

.....

.....

.....

i). Bainisha silabi katika neno
Wanyweshavyo

(Alama 1)

j). Bainisha kiima na chagizo katika sentensi ifuatayo

(alama.2)

Mwenyewe alikipenda kwa dhiti

k). Tumia kielezi cha kiasi badala ya kile kilichopigiwa mstari.

(alama.2)

Msichana yule alizungumza kitausi.

l). Geuza sentensi ifuatayo katika usemi halisi

(alama.2)

safina alimwambia Asha kuwa angetembelea wazazi wao siku hiyo jioni.

m). Changanua sentensi ifuatayo kwa kielelezo cha matawi

(Alama 3)

Mvua kubwa inayonyesha itasababisha mafuriko.

n). Kanusha sentensi ifuatayo kwa wakati ujao hali ya kuendelea

(Alama 2)

Walimu wanafunza

o). Andika upya setensi ifuatayo wa kuzingatia kauli iliyowekwa katika mabano (Alama 2)

yeye ni bahili itakuwa vigumu kumkopesha pesa. (kutendesheka)

(p) Tunga sentensi mbili kuonyesha matumizi mawili tofauti ya ‘na’ (alama 2)

.....

.....

.....

.....

q). Andika sentensi ifuatayo upya ukianzia yambwa tendewa (alama.2)
kirwa alimjengea mama huyo nyumba kwa mawe

.....

.....

r). Ainisha vishazi katika sentesi ifuatayo. (alama 2)
ingawa alitia bidi masomoni,alifeli mtihani.

.....

.....

s). Andika sentensi upya ukitumia vinyume vya maneno yaliyopigiwa mstari. (Alama 2)
Mama alijitwika kikapu mgongoni baada ya kuinjika chungu mekoni.

.....

.....

t). Andika sentensi zifuatazo upya kwa kufuata maagizo uliyopewa.

- i). umekuja (alama 2)
- ii) Tumefurahi sana (unganisha sentensi hizi kwa kuanza na kuja.....)

.....

.....

.....

ISIMU JAMII (Alama 10)

“Mwite mhandisi aukarabati mtambo huo”

(a). Taja sajili inayorejelewa hapo juu. (Alama 2)

.....

.....

(b). Fafanua sifa zozote nne za sajili uliyoichagua (Alama 8)

.....

.....

PREDICTION 2

Jina.....Nambari yako...../.....

Tarehe Sahihi yako.....

102/2

KISWAHILI

Karatasi ya 2

MUDA: SAA 2 ½

KIDATO CHA NNE

MAAGIZO

1. Andika **jina lako** na **namba yako** katika nafasi ulioachiwa hapo juu.
2. Weka **sahihi yako** na **tarehe** ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa.
3. Jibu maswali yote.
4. Majibu yaandikwe katika nafasi zilizoachwa wazi katika kijitabu hiki cha maswali.

Kwa matumizi ya mtihani pekee.

swali	upeo	alama
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
Jumla	80	

Karatasi hii ina kurasa 11 zilizopigwa chapa. Watahiniwa ni lazima waangalie kama kurasa zote za karatasi hii zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo.

1. UFAHAMU: (Alama 15)

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali yanayofuatia

Mateso ya wanawakiwa ni suala la kijamii linalofaa kutazamwa kwa darubini kali. Hata hivyo wanaoathirika zaidi ni watoto ambao bado wako katika umri unaohitaji kulelewa na kupewa mahitaji ya msingi kama mavazi, malazi, elimu na mengine anuwai. Hali ya kuachwa na wazazi imekuwa ikizikumba jamii tangu enzi za mababu na kila itokeapo, wanajamii huipokea kwa mitazamo tofautitofauti, hivyo kuwafanya wanawakiwa kuathirika sana.

Baadhi ya jamii zina imani za kijadi pamwe na mila zilizochakaa zinazozifanya kuamini kuwa baadhi ya vifo hutokana na laana. Wengine huchukulia kuwa mwendazake ameondolewa na ulozi. Imani kama hizi huifanya jamii kuwatia watoto walioachwa katika mkumbo ule ule, hivyo kuwaangalia kwa macho yasiyo ya kawaida. Hili husababisha dhana gande. Hali hii husababisha kuwachukulia watoto kama wanaotoka katika kizazi kilicholaaniwa. Jamii basi hukosa kuwapa watoto hawa stahiki yao. Hata wanapojitahidi kuiwania nafasi yao, waliowazunguka huwavunja mioyo. Jitihada zao huishia kuwa si chochote kwa kuwa jamii inawatazama kama waliolaaniwa.

Punde baada ya mzazi mmoja au wote wawili waendapo wasikorudi, inatarajiwa kwamba aliyeachiwa mtoto, awe mzazi wake, mwanafamilia au jirani awajibike na kumtunza mwanamkiwa. Kunao kadha wa kadha wanaowajibika – ninawavulia kofia. Hata hivyo wengi hutelekeza jukumu hili walilopewa na Muumba. Si ajabu basi kuona kuwa idadi ya watoto wanaozurura mitaani inazidi kuongezeka kila uchao. Ukichunguza utakuta kuwa wengi wa watoto hawa ni waliopotelewa na wazazi wao. Inakera zaidi kugundua kuwa baadhi ya watoto hawa wana mzazi mmoja. Kwamba mke au mume wa mtu ameaga, au iwe kwamba mzazi mmoja alimzaa mtoto na kumwachia mwenzake mzigo wa ulezi, aliyeachiwa ana jukumu la kumpa mwanawe mahitaji ya msingi. Machoni pa Jalali, kila anayeupuuza wajibu huu ana hukumu yake siku ya kiama!

Ni haki ya kila mtoto kupata elimu. Katika katiba ya Kenya mathalan, elimu ya msingi, yaani kuanzia shule ya chekechea had kidato cha nne ni ya lazima. Tangu hapo hata hivyo, jamii zimekuwa zikiwanyima wanawakiwa wengi elimu. Kwamba kunao wachache wanaowaelimisha baadhi ya wanawakiwa, ni kweli. Hata hivyo, wengi hukosa hata wa kuwapeleka katika shule ya chekechea, hivyo kuishia kutojua hata kuandika majina

yao. Mfikirie mtu katika karne ya 21, asiyejua kusoma wala kuandika! Nani ajuaye, huenda huyo mwanamkiwa asiyepelekwa shuleni ndiye angalikuwa profesa, daktari, mwalimu, rubani au msomi mtajika na mtaalamu wa uwanja muhimu katika jamii!

Kila mtoto ana haki ya kulelewa hadi kufikia utu uzima kabla ya kupewa majukumu mazito. Katika katiba ya Kenya, utu uzima, ulio umri wa kuanza kufanya kazi huanzia miaka 18. Wanaohakikisha watoto hawa wametimiza utu uzima kabla ya kufanyishwa gange ngumu wanafaa pongezi. Hata hivyo wanawakiwa wamekuwa wakitumiwa na wengi kama punda wa huduma. Wanaaila wengine huwachukua wanawakiwa kwa machozi mengi wazazi wao waagapo nakuapa kuwahifadhi na kuwatunza wana wale wa ndugu zao, kumbe ni machozi ya simba kumlilia swara! Hata kabla ya mwili wa mzazi mhusika kuliwa na viwavi, mateso kwa mtoto yule huanza, akawa ndiye afanyaye kazi zote ngumu. Utakuta watoto wao wamekaa kama sultan bin jerehe huku mwanamkiwa yule akiwapikia, kuwafulia nguo, kudeki, karibu hata awaoshe miili! Kazi kama zile za shokoa huwa za sulubu na aghalabu husindikizwa kwa matusi yasiyoandikika.

Baadhi ya waja walionyimwa huruma huwahadaa wanawakiwa na kuwapeleka ng'ambo wakitumia vyambo, kuwa wakifika kule watapata kazi za kifahari. Maskini wale hushia kushikwa shokoa, wakawa watumwa katika nyumba za waajiri wao, bila namna ya kujinasua. Wengine hushia kutumiwa kama watumwa wa 'kimapenzi' katika madanguro, miili yao ikawa ya kuuziwa makahaba waroho wasiojali utu. Kujinasua kule huwa sawa na kujitahidi kuokoa ukuni uliokwishageuka jivu, maadamu wanawakiwa aghalabu hukosa watu wenye mioyo ya huruma ya kuwashughulikia. Wengi huitumia methali 'mwana wa ndugu kirugu mjukuu mwanangwa' kuwapuuzilia mbali wanawakiwa ambao hukimbiliwa tu wabinafsi hawa wanapofaidika wenyewe.

Maswali

a) Ipe taarifa hii anwani mwafaka. (alama 1)

b) Eleza dhana ya mwanamkiwa kwa mujibu wa kifungu. (alama 2)

c) Eleza imani za kijadi kuhusiana na wanawakiwa. (alama 2)

d) Jadili masaibu yanayowakumba wanawakiwa. (alama 4)

e) Eleza haki mbili za kikatiba zilizokiukwa kuhusiana na wanawakiwa. (alama 4)

f) Eleza maana ya msamiati ufuatao kulingana na kifungu. (alama 2)

i) Inakera

ii) Majukumu

2. UFUPISHO: (Alama 15)

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali

Runinga kama kifaa kingine chochote cha mawasiliano kina manufaa yake. Kwanza kabisa, ni nyenzo mwafaka ya kufundishia. Vipindi vinavyopeperushwa katika runinga huwa na mafunzo kemkemu kwa mtu wa kila rika. Halikadhalika, runinga huweza kuleta vipindi ambavyo huwafahamisha watu mambo yanayoendelea katika mazingira yao na duniani. Aidha, runinga ikitumika pamoja na michezo ya video huauni katika ukuzaji na ustawishaji wa stadi ya kujifundisha au kujielimisha. Michezo ya video, hasa ya kielimu, huwafanya watu kujenga umakini pamoja na kuchua misuli ya ubongo na kuwafanya watu kuwa macho wanapofanya kazi.

Fauka ya hayo, televisheni ni chemchemi bora ya kutumbuiza na kuchangamsha. Hakuna mtu asiyependa kuchangamshwa. Televisheni ni mojawapo ya vyombo mwafaka vya kutekeleza hayo kutokana na vipindi vyake. Uburudishaji huu huwa ni liwazo kutokana

na shinikizo na migogoro tunayokabiliana nayo kila siku. Uburudishaji huu hupatikana kwa urahisi majumbani mwetu.

Vivyo hivyo, runinga hutumika kama nyenzo ya kuendeleza utamaduni, kaida na amali za jamii. Vingi vya vipindi vya runinga huwa ni kioo ambacho huakisi mikakati na amali za jamii.

Kwa upande mwingine, hakuna kizuri kisichokuwa na dosari. Licha ya manufaa yake, televisheni imedhihirika kuwa na udhaifu wake. Kwanza, baadhi ya vipindi vya runinga na video hujumuisha ujumbe usio na maadili, kama vile matumizi ya nguvu za mabavu, ngono za kiholela, lugha isiyo ya adabu, ubaya wa kimavazi na maonevu ya rangi, dini, jinsia, kabila na utamaduni. Si ajabu kuwa baadhi ya vijana wetu wanaiga baadhi ya mambo haya. Vijana wetu siku hizi wameingilia ulevi wa pombe na afyuni, ngono za mapema kabla ya ndoa na mavazi yanaowaacha takribani uchi wa mnyama. Wengi wamekopa na kuyaiga haya kutoka katika runinga. Ukiwauliza wafanyacho, watakujibu kuwa ni ustaarabu kwani wameupata katika runinga.

Matumizi ya runinga na michezo ya video yasiyodhibitiwa huweza kuwa kikwazo cha mawasiliano bora miongoni mwa familia. Matumizi kama haya huwapa wanafamilia fursa ya kujitenga. Imedhihirika kuwa runinga haichangii kujenga uhusiano bora wa kijamii. Ukilinganisha na vyombo vingine vya burudani ambavyo hutoa nafasi ya watu kutangamana na kujenga uhusiano bora, televisheni haichangii haya. Badala yake, tajriba ya televisheni huwa ya kibinafsi. Hali hii inapotokea katika kiwango cha familia, televisheni inaweza kutenganisha wazazi na watoto wao.

Halikadhalika, runinga na video aghalabu hueneza maadili yasiyofaa. Mathalani, baadhi ya vipindi vya televisheni huendeleza hulka ya kuhadaa, ngono za kiholela, kuvunjika kwa ndoa, n.k. Hulka hizi zisizoendeleza maadili ya kijamii huchukuliwa kama zinazofaa na zinazofuatwa na waliostaarabika. Huu ni upotovu.

Isitoshe, baadhi ya matangazo huhimiza matumizi ya dawa za kulevya kama tembo na sigara. Vitu hivi vinapotangazwa, hupambwa kwa hila na udanganyifu mwingi ambao huwavutia vijana na watoto wengi. Si ajabu mtu anapouliza wanaotumia vileo hivi walivyoanza, watajibu kutokana na athari za matangazo katika runinga na vyombo vingine.

Utafiti umeonyesha kuwa vipindi vya runinga na video ni chanzo cha matumizi ya nguvu za mabavu miongoni mwa wanafunzi. Wazazi wengi huchukulia vibonzo katika televisheni kuwa vinalenga kuburudisha tu na havina ubaya wowote. Lakini ukweli ni kuwa vipindi vingi vya vibonzo hushirikisha matumizi ya hila na nguvu za mabavu. Haya huibusha hamu ya vijana na watoto huyaiga.

- a) Fupisha aya tatu za kwanza za (maneno 70 – 75) (alama 7, 2 za utiririko)

Matayarisho

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Jibu

[illegible]

b) Eleza udhaifu wa runinga na video. (maneno 50 – 51)

(alama 5, 1 ya utiririko)

Matayarisho

Jibu

3. MATUMIZI YA LUGHA: (alama 40)

a) Taja aina mbili kuu za ala za kutamkia sauti **(alama 2)**

b) Taja mfano mmoja mmoja wa sauti zifuatazo **(alama 2)**

Kimadende_____

Kipasuo kwamizo_____

c) Huku ukitoa mfano, eleza maana ya sentensi sahili **(alama 2)**

d) Ainisha mofimu katika neno lifuatalo **(alama 3)**

Tulimpikia_____

e) Ainisha vitenzi katika sentensi: Kitabu anachotaka kusoma ki mezani **(alama 3)**

f) Tunga sentensi moja ukitumia kiunganishi kiteuzi **(alama 2)**

g) Nomino zifuatazo zimo katika ngeli gani? **(alama 2)**

a) Uzi_____

b) Muda_____

h) Tumia ‘o’ rejeshi ya kati katika sentensi ifuatayo **(alama 2)**

Watu ambao walifika jana ni wale ambao walitoka mbali

- i)** Onyesha shamirisho kipozi na ala katika sentensi ifuatayo **(alama 2)**
Mwindaji haramu alimuua ndovu kwa bunduki

- j)** Changanua sentensi ifuatayo ukitumia mistari au mishale **(alama 3)**
Kilipikwa jana jioni

- k)** Andika sentensi ifuatayo katika hali yakinishi **(alama 2)**
Msingesoma kwa bidii, msingepita

- l)** Tunga sentensi moja kudhihirisha dhamira/jukumu hili **(alama 2)**
Rai/ombi

- m)** Ainisha vishazi katika sentensi ifuatayo **(alama 2)**
Mtoto ambaye alianguka jana ana maumivu mengi

- n)** Onyesha matumizi yoyote mawili ya kiwakifishi: koma/kituo **(alama 2)**

o) Tumia neno ‘Nairobi’ kama

(alama 2)

a) Nomino

b) Kielezi

p) Tunga sentensi moja kutofautisha maana ya kuku na gugu

(alama 2)

q) Onyesha matumizi ya kiambishi -ji- katika sentensi

(alama 2)

Mwongeleaji stadi anajishaua sana.

r) Andika katika usemi wa taarifa

(alama 2)

“Wageni wangu watafika saa ngapi? Mama aliuliza

s) Unda nomino kutokana na kitenzi

(alama 1)

Safari

4. ISIMUJAMII: (alama 10)

(alama 10)

Nipe chai, andazi mbili na egg moja.....

a) Taja sajili inayorejelewa na maneno haya

(alama 2)

b) Fafanua sifa nne zinazohusishwa na sajili hiyo

(alama 8)

PREDICTION 3

102/2

KISWAHILI

KARATASI YA PILI

MUDA SAA 2 ½

JINA.....

NAMBARI.....

SAHIHI.....

Jibu maswali yote, majibu yako yaandikwe katika nafasi zilizoachwa katika kijitabu hiki cha maswali.

Swali	Upeo	Alama
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
JUMLA 80		

Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali.

1. UFAHAMU (Alama 15)

Huku ulimwengu unapoingia ya katika teknolojia ya tarakilishi na sera ya utandaridhi, ukweli wa mambo ni kuwa akina mama wamezinduka. Suala la usawa wa kijinsia limeanza kushamiri kote duniani na ole wake mwanamume yeyote ambaye hajawa tayari kutembea na majira. Lakini hebu tuchunguze jambo hili kwa makini zaidi.

Usawa wa jinsia ni nini? Usawa wa kijinsia ni usawa wa binadamu wote; wawe wake au

waume. Usawa huu unapaswa kudhihirika katika kugawa nafasi za kazi, utoaji wa elimu, nafasi za uongozi na Nyanja zinginezo zozote za maisha.

Ubaguzi wa aina yoyote ile hasa dhidi ya mwanamke ni jambo linalokabiliwa na vita vikali sana ulimwenguni kote.

Dahari na dahari, hasa katika jamii za kiasia kumekuwa na imani isiyotingizika kuwa mwanamke ni kiumbe duni akilinganishwa na mwanaume. Kwa hivyo mwanamke amekuwa akifanyiwa kila aina ya dhuluma ikiwepo kupigwa, kutukanwa, kudharauliwa, kunyimwa haki zake, kunyimwa heshima na mambo kama hayo, lakini je, ni kweli kuwa mwanamke ni kiumbe duni asiyejaa kutendewa haki?

Tukichunguza jamii kwa makini tunaweza kuona mara moja kuwa hivyo ni imani potovu isiyo na mashiko yoyote. Ukimulika familia yoyote ile iliyopiga hatua kimaendeleo, uwezekano mkubwa ni kuwa mume na mke wa familia inayohusika wana ushirikiano mkubwa. Mume anamthamini mke wake na hadiriki kufanya maamuzi muhimu yanayoweza kuathiri maendeleo ya familia bila kumhusisha mke. Mume kama huyo huketi na mkewe, wakishauriana na kufikia uamuzi bora.

Tukitoka katika muktadha wa kifamilia na kumulika ulimwengu wa kazi iwe ni katika afisi za serikali au kwenye makampuni binafsi, ukwerli ni kwamba kiongozi yeyote yule aliyefaulu katika usimamizi wake mara nyingi huwa na mke nyumbani ambaye wanashauriana kila uchao kuhusu kazi anayofanya hata kama mke hafanyi kazi mahali pale. Hisia na mawaidha anayotoa mke kwa mume wake ni tunu na huenda asiyapate kwingineko kokote hata katika vitabu vya kupigiwa mifano. Hii ni mojawapo ya sababu ambayo huwafanya viongozi wa nchi mbalimbali kupenda sana kuwatambulisha wake na familia zao waziwazi kwa vile wanajua kuwa jamii inathamini sana msingi wa jamii. Kiongozi ambaye hana mke au familia au yule ambaye hana mke wake hatambuliki, hutiwa mashaka na jamii hata kama ni kiongozi aliye na azma ya kushikilia kazi ngumu ya kuongoza umma.

Tukirudi nyuma kidogo na kupiga darubini mataifa ya mbali, tunaweza kuwaona wanawake mashuhuri walio uongozini ambao hadi waleo unapigiwa mfano. Wanawake mashuhuri waliotoa uongozini ambao hadi wa leo unapigiwa mfano. Wanawake hao walisimamia mojawapo ya mataifa yenye uwezo na ushawishi mkubwa Zaidi duniani. Ingawa wengi wao sasa wameng'atuka, uongozi wao bado unakumbukwa hata baada ya miaka mingi ya wao kuamua kupumzika, mfano ni kama :Bi Bandranaike wa Sri Lanka, Golda Meir wa Israel na wengine wengi katika mataifa kama Indonesia, Ufilipino, Bangladesh, Pakistani na kwingineko.

Katika kufikia tamati, tunapozungumza kuhusu jinsia, hatuna budi kugusia kitafsili masuala nyeti. Kwanza, imani ya kushikilia kikiki tamaduni zisizofaa, ni jambo linalofaa kuchunguzwa kwa makini. Kwa mfano, kuna badhi ya jamii ambazo humlazimu mke kurithiwa baada ya kifo cha mumewe. Vile vile baadhi ya jamii za kiasia zinashikilia kuwa mwanamke hana haki ya kurithi. Kutokana na Imani hii, wanawake wengi huishi maisha ya taabu baada ya kutengana na waume zao kwa vile hawana haki ya kurithi chochote kutoka kwa wazazi wao hata kama wazazi hao wana mali nyingi kupindukia. Mali ya wazazi ni haki ya watoto wa kiume wala si watoto wa kike! Hili ni jambo la kusikitisha mno.

Isitoshe, wanawake hukumbukwa na kizingiti kingine wanapotaribu kumiliki mali ya waumezao baada ya waume hao kukata kamba. Sababu ni kuwa, baada ya hao wenda zao kuwekwa kaburini, vita vya umiliki wa mali huanza mara moja na mwishowe yule mke maskini hujikuta hana hata mahali pa kulala sembuse mali waliyochuma na mali yake yote kunyakuliwa na aila ya mumewe. Jambo hili linaonyesha namna tulivyoachwa nyuma na uhalisia wa mambo. Ni lazima jamii izuinduke na itoke kwenye kiza hiki chenye maki nzito.

MASWALI

a. Ina maana gani kusema kuwa wanaume hawana budi “kutembea na majira”

(alama 2)

b. Kabla ya uzinduzi huu kuhusu usawa wa jinsia, wanawake wamekuwa wakitendewa dhuluma za kila aina. Taja tatu.

c. Je, ni kwa nini viongozi wengi hupenda kujitambulisha na familia zao?

d. Je, unaamini kuwa hisi na mawaidha anayatoa mke wa mume wake ni tunu na huenda yasipatikane kwingineko? Fafanua

e. Je, licha ya kunyimwa haki yake ya kujiamulia, ni matatizi yapi mengine yanayoweza kumkumba mke anayelazimishwa kurithiwa?

f. Eleza maana ya maneno yafuatayo jinsi yalivyotumiwa katika hali muktadha.
(alama 3)

Kushamiri

Hulka

Azma

2. MUHTASARI

Soma kifungu hiki kisha ujibu maswali yafuatayo.

Idadi kubwa ya wanafunzi huingiwa na wasiwasi wakaribiapo kufanya mtihani kwa sababu mbalimbali, kubwa likiwa ni hofu kwa jinsi ambavyo watafanya katika mtihani huo. Asilani mambo hayafai kuwa hivyo. Wataalamu wa masuala ya saikolojia na wale wa elimu wanashauri kuwa mtahiniwa anafaa kupata muda mwingi wa mapumziko wakati anapokaribia kufanya mtihani ili aweze kuituliza akili asije akapatwa na mzongo wa akili.

Moja katika mashauri ni kuwa mtahiniwa anafaa kupata usingizi wa kutosha wakati akijiandaa na pia wakati akifanya mtihani. Hii ni kwa sababu mtihani wa mwisho si tofauti na mitihani mingine ambayo mtahiniwa amekuwa akifanya, pamoja na kuwa ni maswali ya jumla tu kutoka viwango vyote vya masomo. Hivyo basi, mtihani unapokaribia, mtahiniwa anafaa kudurusu na kufanya majaribio mbalimbali ya mtihani pamoja na kujikumbusha yale aliyofunzwa na mwalimu wake. Wale asimdunishe au kumdharau mwalimu hata kama stadi zake za kufundisha kazikumsisimua – alikupa kito cha thamani kitakachokufaa kama silaha wakati wa mtihani.

Mtihani unapokaribia, mtahiniwa anafaa kuwa amekwisha kutambua udhaifu wake na kutia bidii kuudhibiti kupitia udurusu, mijadala na mashauriano. Kumbuka kuwa bidii haiui ila hulipa. Hivyo basi, kila unaposhirikisha bidii na ujasiri wa wako na kuimarisha uelewe wako wa somo, na hatimaye ukaboresha matokeo katika somo hilo. Vilevile, kujadili au kufafanua mada unayoielewa vyema kwa m wenzio aiyeielewa kutakuwezesha kuielewa hata Zaidi na hivyo kuimarisha uwezo wako wa kuzoa alama nyingi katika mtihani endapo swali litatoka katika mada hiyo.

Pamoja na hayo, mtahiniwa anafaa kujihadhari na majuto ya kufanya kile ambacho hakupaswa kufanya. Anaweza kuhakikisha hili kwa kuyapitia maswali kwa makini Zaidi, na kuyatafakaria, kuyapangia na kuaandikia majibu sawasawa kasha kuyasoma tena majibu yake ili kuwa na uhakika kwamba hajapotoka.

Ikiwezekana (kwa sababu ya tofauti za kimapato na uwezo wa wazazi au walezi) mtahiniwa anafaa kula visuri kabla kuenda kufanya mtihani. Vilevile, anapaswa kufika katika chumba cha mtihani kwa wakati unaofaa – mapema kabla ya muda wa kuanza kwa mtihani – na ahakikishe amebeba kila kifaa atakachokihitaji katika mtihani huo.

Ikiwa utashindwa kujibu swali Fulani, usipotezee muda mwingi. Baadala yake, enelea na swali linalofuatia kasha ulirejeele swali lile lililokutatiza baadaye ukishamaliza maswali yale mengine. Usipoteze muda kutafuta jibu ambalo huna kwa wakati huo. Juu ya yote, usidhubutu kuifanya hila katika mtihani kwa kuwa kitendo kama hicho kitasababisha matokeo yako kufutiliwa mbali, nayo bidii yako ya miaka mine itakuwa imeishia gizani, ukasalia kujuta.

Maswali.

- a) Tumia maneno 60 kueleza ujumbe ulio katika aya mbili za mwanzo. (alama 6)

Nakala chafu

Jibu

[illegible]

- b) Mwandishi anatoa ushauri gani kwa mtahiniwa katika aya ya tatu hadi ya mwisho? Eleza kwa maneno 100 (alama 9)

Nakala chafu

[illegible]

Jibu

[illegible]

SEHEMU C - MATUMIZI YA LUGHA.

- a) Eleza ufauti ya kimsingi iliyopo kati ya irabu na konsonanti.

_____ (ala2)

- b) Taja sifa tatu bainifu za irabu /O/

_____ (ala 3)

- c) Andika maneno yenye muundo ufuatao

- i) KKKIKI

- ii) KKIKI

_____ (ala2)

- d) Andika tungo ya neno moja yenye viambishi vifuatavyo.

- i) Nafsi

- ii) Njeo

- iii) Kirejeshi

- iv) Shamirisho

- v) Mzizi

- vi) Kauli ya kufanyiza

- vii) Kiishio

_____ (ala3)

- e) Andika vitenzi vifuatavyo katika hali ya kutendeanana.

(ala2)

- i) –la

- ii) – nywa

- f) Andika sentensi ifuayo kulingana na maagizo. (ala2)
Maagizo
Mhalifu alisamehewa kwa sababu alinyenyekea .
Geuza maneno yaliyopigiwa mstari kuwa nomino.
-
- g) Andika kwa wingi
Kelele ya amchaye Mungu ni baraka. (ala1)
-
- h) Tambua aina ya vishazi katika sentensi hii
Utazawadiwa ukicheza vizuri. (ala2)
-
- i) Tofautisha matumizi yapo katika sentensi hizi. (ala2)
1. Alipomwona alimhoji.
2. Amwonapo humhoji
-
- j) Bainisha aina za virai vilivyopigiwa mistari. (ala2)
Ubaguzi wa kijinsia umekashifiwa mno na viongozi wenye msimamo thabiti mno.
-
- k) Unda nomino kutokana na vitenzi (ala2)
1. Jaribu
2. Chuma
-
- l) Eleza matumizi ya ‘na’ katika sentensi
Wageni na wenyeji walikimbiliana (ala 2)
-
- m) Andika katika msembo wa taarifa. (ala3)
“Nitakuarifu nikimwona” Maria alisema
-
- n) Eleza maana mbili za sentensi (ala2)
Tuliitwa na Juma
-
- o) Tumia “0” rejeshi katika sentensi ifuatayo

Mtu ambaye hutupa tope hujichafua mwenyewe.

(ala 2)

- p) Tumia visawe vya maneno yaliyopigiwa mstari kuandika tena sentensi ifuatayo.
Ukuta umemwuumiza mvulana alipokuwa akiuparaga.

(ala3)

- q) Changanua sentensi kwa njia ya jedwali.
Ouma alianguka mtihani ila Kamau alifuzu vizuri.

(ala4)

ISIMUJAMII

Mtu 1: Wewe njoo hapa (kwa sauti kubwa) fanya upesi.

Mtu II : (anakimbia mbio) Naja Sir

Mtu I : (anamtazama) unajifanya mwelevu?

Mtu II : Hapana Sir.....eh.....afande

Mtu I : Jina

Mtu II : Samwel Kioko

Mtu I : (Huku akiandika) Lete kitambulisho

Mtu II : Sina hapa sir

Mtu I : Huna kitambulisho? Utafanyiwa booking vipi?

Mtu II : Naomba

Mtu I : Naomba ! naomba! Unaomba nini? Wazururaji kama nyinyi tunawajua.

Mnajifanya hamjui kuna curfew. Mnajiponza, “zerikali saidia”. Usiniharibie muda wangu (akiashiria) ingia ndani! Utakuwa mgeni wetu leo. Tutakukarimu chakula cha chumba.(anamsukuma ndani)

- a) Bainisha sajili ya makala haya.

(ala2)

- b) Eleza sifa nne za sajili kwa kurejelea makala haya.(ala 8)

PREDICTION 4

KISWAHILI – KARATASI YA 2

Muda : Saa 2½

JINA..... NAMBARI DARASA.....

SAHIHI..... TAREHE.....

Hati ya Kuhitimu Elimu ya Sekondari Kenya. (K.C.S.E)

MAAGIZO

Jibu maswali maswali **yote** katika nafasi ulizopewa.

Majibu lazima yaandikwe katika lugha ya Kiswahili

Usitoe ukurasa wowote katika kijitabu hiki.

Kila mtahiniwa ahakikishe kuwa kurasa zote zimepigwa chapa pamoja na maswali.

KWA MATUMIZI YA MTAHINI :

SWALI	UPEO	Alama
1. UFAHAMU	15	
2.UFUPISHO	15	
3.MATUMIZI YA LUGHA	40	
4.ISIMUJAMII	10	
	JUMLA	

UFAHAMU - ALAMA 15

Ulimwengu mzima ulisimama ghafla na shughuli za kawaida zikakwama katika mataifa yote duniani. Walimwengu walipata kibarua kigumu mno huku shughuli za uchukuzi wa kimataifa zikitatizika kwa njia zisizomithilika. Ikumbukwe pia kuwa masomo yalitatizika pakubwa huku viwango vyote vya shule vikifungwa.

Vituo vya afya navyo vilifurika kwa msongamano mkubwa wa watu huku wahudumu wa afya wakilemewa na idadi kubwa ya wagonjwa. Wahudumu hao walijipata kwenye wadi na vyumba wa wagonjwa mahututi na wengine wengi walifariki. Wengineo walikosa nafasi ya matibabu au ya kulazwa katika hospitali wanazohudumu.

Uchumi uliathirika pakubwa. Watu wengi walipoteza kazi zao. Wengine walitumwa nyumbani kwa likizo bila malipo nao wengine wakikatwa mishahara kwa asilimia kubwa. Biashara nazo hazikusazwa na gonjwa hili kwani nyingi zilifungwa wengine wakipata hasara chungu nzima. Benki zilijipata kwa njia panda kwa wateja kushindwa kulipa mikopo.

Usisahau kuwa maelfu ya watu walipoteza maisha yao huku wengine wengi wakiendelea kukabiliana na makali ya ugonjwa wa Covid-19 ambayo kwa sasa ni uhakika kuwa umejua kuwa ndio ninaozungumzia. Kenya, kama mataifa mengine ulimwenguni inaendelea kukabiliana na janga hili.

Miongoni mwa dalili za mapema za maambukizi ya gonjwa hili ni kukohoa, kushindwa kupumua au ugumu wa kupumua, joto jingi au baridi kali mwilini, maumivu ya misuli au mwili, kutapika au kuendesha, kupoteza hisia za kuonja na kunusa miongoni mwa mengine. Yeyote anayeonyesha dalili hizi anashauriwa kujitenga na kwenda hospitalini mara moja.

Ni muhimu kujilinda dhidi ya virusi hivi. Vaa barakoa kila wakati unapoenda kwenye watu. Kumbuka kuosha mikono yako kwa maji yanayotiririka na sabuni au kuitakasa. Epuka mikusanyiko ya watu na uzingatie umbali wa mita moja unapokumbana na watu. Kaa nyumbani kama inawezekana. Wenye magonjwa mengine kama shinikizo ya damu, ukimwi, saratani, kisukari miongoni na pia watu umri wa juu wanashauriwa na wataalamu wa afya wawe makini zaidi kwani wamo hatarini zaidi.

Hebu tugeukie mikakati mbali mbali iliyowekwa na serikali ya Kenya tangu kuliporipotiwa kisa cha kwanza nchini. Serikali ilitangaza kufungwa kwa shule. Kando na kufungwa huko, kafyu ya saa moja usiku hadi saa kumi na moja asubuhi iliwekwa hapo awali, hatua iliyolegezwa baadaye. Kufungwa kwa uchukuzi wa kimataifa ulitangazwa huku uchukuzi nchini ukidhibitiwa kwa kupunguzwa kwa idadi ya watu kwenye uchukuzi wa uma. Mikusanyiko ya watu ulipigwa

marufuku nazo kanisa zikifungwa japo kwa muda. Idadi ya watu katika arusi na mazishi ulipunguzwa mno. Maeneo ya burudani pia yalifungwa kwa muda nayo maeneo ya maabadini yalifungwa miongoni mwa mikakati mingine.

Baada ya miezi kadhaa, makali ya janga hili tandavu yalizidi kuwakumba wakenya huku kufungwa wa nchi kukiendelea kuathiri shughuli ya kawaida za kujikimu. Serikali iliweka mikakati ya kuinua uchumi. Wakenya wa viwango vya chini walitumiwa pesa za kujikimu huku wafanyibiashara wadogo wakiinuliwa kwa mikopo. Serikali pia ilizirai benki kuzungumza na wadeni wao na kuwasogezea nyakati za kulipa. Ikumbukwe pia serikali ilipunguza au ushuru kwa Wakenya wenye kipato cha chini. Serikali pia ililazimika kulegeza mikakati kadhaa ili kuwapa Wakenya nafasi ya kujichumia. Saa za Kafyu zilipunguzwa huku uchukuzi wa kitaifa na kimataifa ukifunguliwa upya. Shule pia zilianza kufunguliwa japo kwa watahiniwa. Wamiliki wa maeneo ya burudani walinufaika na kufunguliwa kwa maeneo hayo. Viongozi wa kidini na wafuasi wao walikuwa na kila sababu ya kutabasamu baada ya serikali kuwafungulia maeneo ya kuabudu.

Wakenya wanaendelea kuhimizwa kufuata kanuni za wizara ya Afya dhidi ya Covid -19. Hii inaendelea huku Wakenya wakilaumiwa kwa kutovaa barakoa, kuendelea kutangamana katika mikutano ya kisiasa, kutoosha wala kutakasa mikono, kutozingatia saa za kafyu miongoni mwa mengine.

Ulimwengu unaendeleza mchakato wa kutafiti na kutafuta chanjo ya korona huku baadhi ya mataifa wakitangaza kupiga hatua kubwa na kwamba tutakwamuliwa hivi karibuni. Kujilinda kunabaki kuwa chanjo kuu.

Maswali

a. Thibitisha kwamba Covid-19 umezia utangamano wa kimataifa. (Alama 1)

.....

.....

.....

b. Eleza kinaya inayojitokeza kwa Covid-19 na wahudumu wa afya. (Alama 1)

.....

.....

c. Covid -19 umesababisha madhara mengi ya kiuchumi. Thibitisha ukweli wa kauli hii kwa hoja tatu. (Alama 3)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

d. Taja dalili zozote mbili za maambukizi ya virusi vya korona. (Alama 1)

.....

.....

e. Eleza matendo matatu kulingana na kifungu hiki ambayo yanamweka mtu kwenye hatari ya maambukizi ya ugonjwa huu (Alama 3)

.....

.....

.....

.....

.....

f. Taja mikakati miwili iliyowekwa na serikali ya Kenya kukabiliana na virusi hivi. (Alama 2)

.....

.....

g. Serikali ya Kenya ililegeza mikakati yake vipi? (Alama 1)

.....

h. Eleza maana ya maneno yafutayo jinsi yalivyotumika kifunguni (Alama 2)

i) Kafyu

.....

ii) Mchakato

UFUPISHO - Alama 15.

Katika ulimwengu wa utandawazi, mitandao ya kijamii imekuwa na umuhimu sana. Dunia imekua kwa miaka mingi na kuendelea huko kumechangiwa pakubwa na mitandano ya kijamii. Miongoni mwa mitambao ya kijamii ni kama vile Facebook, Twitter, YouTube, Skype, Instagram, Whatsapp, zoom miongoni mwa mengine.

Mitandao ya kijamii imerahisisha mawasiliano. Imekuwa rahisi kwa kuwasiliana bila kukutana uso kwa uso. Fauka ya hayo, biashara kitaifa na kimataifa imemarishwa na mitandao ya kijamii. Wafanyabiashara wanaweza kufanya mauzo ya bidhaa zao kupitia mitandao hii na kukutana na wateja mitandaoni. Ni muhimu pia kutambua kuwa, mitandao ya kijamii hukuza umoja na ushirikiano wa watu na vile uzalendo. Watu wanatangamana mitandaoni na hata kuwa marafiki. Huko kunaondoa hisia za kikabila ambazo ndizo zimebababisha uhasama mkubwa.

Mitandao ya kijamii imezidi kukuza na kuendeleza demokrasia. Katika michakato ya kisiasa, wapiga kura wanaweza kujadili na kudadisi sera za wawaniaji wa viti mbali mbali na kufanya maamuzi mazuri. Wanasia pia wanaweza kuuza sera zao mitandaoni. Isitoshe, elimu imeimarishwa pakubwa na mitandao ya kijamii. Walimu wanaweza kuwafundisha wanafunzi moja kwa moja kwa mitandao ya Kijamii. Zoom kwa mfano hutumika kuwa na mikutano na hata kufundisha. Wanafunzi pia hupata ufafanuzi wa mada mbali mbali kwa kutembelea tofuti na mitandao mbali mbali.

Ikumbukwe mitandao ya Kijamii ni nyenzo muhimu ya kueneza habari. Kando na utangazaji magazetini, runingani au redioni, habari nyingi tu hupitishwa katika mitandao kama vile facebook, Twitter, YouTube na kadhalika. Habari za kimataifa pia hueneza zaidi mitandaoni. Wasanii wengi wamenufaika kwa mitandao hii kama nyenzo ya kipato cha kila siku, hivyo basi imeunda nafasi za ajira. Mitandao ya kijamii pia imetoa nafasi pana ya burudani kwani watu wengi hupata kufurahishwa na kuchekeshwa na wasanii mitandaoni humo.

Ingawa mitandao ya Kijamii ina faida chungu nzima, kuna hasara zake vile vile. Vijana, hata wenye umri wa miaka chini ya kumi na nane wamejiingiza kwa mapenzi. Hii imetokana na shinikizo mitandaoni ikiwemo mitandao ya video za ngono. Kanda na hayo, mitandao hii imesababisha utovu wa maadili. Vijana kwa wazee wanaiingia kwenye mitandao hii na hata kutazama filamu, nyimbo na video mbali mbali zisizofaa. Watu wanaweza kuvalia vibaya ama hata kuzungumza lugha chafu. Matukio ni kuiga tabia hizo.

Utapeli ni mwingi mitandaoni. Waja huhadaiwa na kutapeli maelfu kwa mamilioni ya pesa humo. Hii inasabababisha hasara kubwa. Watu wanaweza pia kueneza habari za uwongo mitandaoni na kusababisha mizozo. Watu binafsi wanaweza kupatwa na usumbufu wa kiakili na wengine hata kujitoa uhai. Ni muhimu pia kutambua uzembe na uvivu kama hasara inayosababishwa na mitandao ya Kijamii. Vijana wengi huwa tu kwa simu na vipakatalishi siku kutwa na hata usiku kucha bila kufanya kazi ama hata

kusoma. Uchochezi wa kisiasa huenezwa humo pia. Watu ambao wangeishi kwa amani huanza vita kutokana na uchochezi mitandaoni. Hii inatinga amani ya Kijamii.

Mitandao ya Kijamii hukumbwa na changamoto nyingi. Moja ni ukosefu wa nguvu za umeme. Si watu wote wanaweza kupata nguvu hizi ili simu na vipakatilishi vipate kutumika. Upungufu wa fedha kutokana na ufukara husababishwa watu kukosa kununua simu au vipakatilisha au hata kukosa pesa za mjazo. Zaidi ya hayo ni kutoenea vya kutosha kwa mitandao mbali mbali na hivyo kutowafikia watu wote. Sera za kudhibiti matumizi matumizi ya mitandao ya Kijamii zingali ni finyu na changamamoto za kisheria. Ni muhimu kutumia mitandao hii kwa manufaa yetu wala si kutudhuru.

Maswali

a. Fafanua faida za mitandao ya Kijamii kwa maneno 100 (Alama 9,utiririko 1)

Matayarisho

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Nakala safi

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b. Fupisha aya tatu za mwisho kwa maneno 90-100 (Alama 6,utiririko 1)

Matayarisho

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Nakala safi

.....

.....

.....

.....

i) irabu ya chini wastani

.....

ii) Sauti ambayo ni irabu na konsonanti vile vile

.....

iii) Kizuiwa-Kikwamizwa

.....

iv) Sauti tandaze ya mbele ,kati ya ulimi

.....

b). Eleza tofauti iliyopo kati ya silabi wazi na silabi funge (Al.1)

.....

.....

c) Tunga sentensi yenye kiunganishi cha masharti (Al. 1)

.....d)

Geuza kirejeshi katika sentensi ifuatayo ili kuleta dhana ya hali ya mazoea (Al.1)

Wanafunzi ambao wanasoma kwa bidii watatuzwa

.....

e) Eleza maana mbili zinazojitokeza katika sentensi ifuatayo : (Al. 1)

Pika chakula kingine

.....

.....g)

Kwa kuzingatia uamilifu, taja kwa kutolea mifano aina zozote nne za sentensi za Kiswahili (Al. 2)

.....

.....

.....

.....h)
Tilia shada katika maneno yaliyopigiwa mstari katika sentensi zifuatazo : (Al. 1)

i) Alifanya kazi yake barabara

ii) Mwimbaji alijinunulia ala za muziki.

i) Yakinisha kwa wastani (Al. 2)

Janajike lile halijanunua majitabu mazuri

..... j)
Tunga sentensi ya neno moja yenye viambajengo vifuatavyo : (Al. 2)

Nafsi ya pili wingi,mzizi, kauli ya kutendesha, kauli ya kutenda , 'o'rejeshi tamati

.....
k) Fafanua miundo mitatu ya ngeli ya A-WA kwa kutolea mifano mahususi (Al. 3)

.....
l) Ainisha viambishi awali na tamati ; (Al. 2)

Waliwao

.....
Msioabudu

.....
m) Tambua aina za shamirisho; (Al. 3)

Mama mzee alijengewa nyumba ya kifahari na mjukuwe kwa mawe

.....
n) Ainisha virai katika sentensi ifuatayo (Al. 3)

Mwalimu huyo alikuwa akiandika kitabu kikubwa mno jana jioni.

.....

.....

.....

.....

.....

o) Tunga sentensi moja kuonyesha maana mbili za neno "kaa" (Al. 2)

.....

p) Changanua sentensi ifuatayo kwa njia ya jedwali (Al. 4)

Wakulima wikipata pesa wataanza kazi

.....

.....

.....

.....

.....

q) Tunga sentensi moja kuonyesha matumizi mawili ya kiambishi "-ji" (Al. 2)

.....

.....

r) Eleza matumizi ya kibainishi kwa kutolea mifano katika sentensi (Al. 2)

.....

.....

s) Tambua kijalizo. (Al. 1)

Mtoto huyu ni mdogo.

.....

s) Andika kwa usemi halisi (Al. 3)

Mwalimu alishangaa na kutaka kujua kwa nini wanafunzi hawakuwa wameelewa mada hiyo siku hiyo.

.....

.....

ISIMUJAMII

a. Eleza maana za istilahi zifuatazo : (Alama 2)

i) sajili

.....

.....

ii) lahaja

.....

.....

b. Taja nadharia tatu za chimbuko la Kiswahili (Alama 3)

.....

.....

.....

c.(i) Eleza maana ya dhana usanifishaji (Alama 1)

.....

.....

.....

(ii) Fafanua sababu mbili za usanifishaji wa Kiswahili. (Alama 2)

.....

.....

.....

.....

d. Eleza dhima mbili za lugha lugha rasmi. (Alama 2)

.....

.....

PREDICTION 5

Jina.....Nambari yako...../.....

Tarehe Sahihi yako.....

102/2

KISWAHILI

Karatasi ya 2

MUDA: SAA 2 ½

KIDATO CHA NNE

MAAGIZO

1. Andika **jina lako** na **namba yako** katika nafasi ulioachiwa hapo juu.
2. Weka **sahihi yako** na **tarehe** ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa.
3. Jibu maswali yote.
4. Majibu yaandikwe katika nafasi zilizoachwa wazi katika kijitabu hiki cha maswali.

Kwa matumizi ya mtihani pekee.

swali	upeo	alama
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
Jumla	80	

Karatasi hii ina kurasa 11 zilizopigwa chapa. Watahiniwa ni lazima waangalie kama kurasa zote za karatasi hii zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo.

1. UFAHAMU: (Alama 15)

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali yanayofuatia

Mateso ya wanawakiwa ni suala la kijamii linalofaa kutazamwa kwa darubini kali. Hata hivyo wanaoathirika zaidi ni watoto ambao bado wako katika umri unaohitaji kulelewa na kupewa mahitaji ya msingi kama mavazi, malazi, elimu na mengine anuwai. Hali ya kuachwa na wazazi imekuwa ikizikumba jamii tangu enzi za mababu na kila itokeapo, wanajamii huipokea kwa mitazamo tofautitofauti, hivyo kuwafanya wanawakiwa kuathirika sana.

Baadhi ya jamii zina imani za kijadi pamwe na mila zilizochakaa zinazozifanya kuamini kuwa baadhi ya vifo hutokana na laana. Wengine huchukulia kuwa mwendazake ameondolewa na ulizi. Imani kama hizi huifanya jamii kuwatia watoto walioachwa katika mkumbo ule ule, hivyo kuwaangalia kwa macho yasiyo ya kawaida. Hili husababisha dhana gande. Hali hii husababisha kuwachukulia watoto kama wanaotoka katika kizazi kilicholaaniwa. Jamii basi hukosa kuwapa watoto hawa stahiki yao. Hata wanapojitahidi kuiwania nafasi yao, waliowazunguka huwavunja mioyo. Jitihada zao huishia kuwa si chochote kwa kuwa jamii inawatazama kama waliolaaniwa.

Punde baada ya mzazi mmoja au wote wawili waendapo wasikorudi, inatarajiwa kwamba aliyeachiwa mtoto, awe mzazi wake, mwanafamilia au jirani awajibike na kumtunza mwanamkiwa. Kunao kadha wa kadha wanaowajibika – ninawavulia kofia. Hata hivyo wengi hutelekeza jukumu hili walilopewa na Muumba. Si ajabu basi kuona kuwa idadi ya watoto wanaozurura mitaani inazidi kuongezeka kila uchao. Ukichunguza utakuta kuwa wengi wa watoto hawa ni waliopotelewa na wazazi wao. Inakera zaidi kugundua kuwa baadhi ya watoto hawa wana mzazi mmoja. Kwamba mke au mume wa mtu ameaga, au iwe kwamba mzazi mmoja alimzaa mtoto na kumwachia mwenzake mzigo wa ulezi, aliyeachiwa ana jukumu la kumpa mwanawe mahitaji ya msingi. Machoni pa Jalali, kila anayeupuuza wajibu huu ana hukumu yake siku ya kiamama!

Ni haki ya kila mtoto kupata elimu. Katika katiba ya Kenya mathalan, elimu ya msingi, yaani kuanzia shule ya chekechea had kidato cha nne ni ya lazima. Tangu hapo hata hivyo, jamii zimekuwa zikiwanyima wanawakiwa wengi elimu. Kwamba kunao wachache wanaowaelimisha baadhi ya wanawakiwa, ni kweli. Hata hivyo, wengi hukosa hata wa kuwapeleka katika shule ya chekechea, hivyo kuishia kutojua hata kuandika majina yao. Mfikirie mtu katika karne ya 21, asiyejua kusoma wala kuandika! Nani ajuaye, huenda huyo mwanamkiwa asiyepelekwa shuleni ndiye angalikuwa profesa, daktari, mwalimu, rubani au msomi mtajika na mtaalamu wa uwanja muhimu katika jamii!

Kila mtoto ana haki ya kulelewa hadi kufikia utu uzima kabla ya kupewa majukumu mazito. Katika katiba ya Kenya, utu uzima, ulio umri wa kuanza kufanya kazi huanzia miaka 18. Wanaohakikisha watoto hawa wametimiza utu uzima kabla ya kufanyishwa gange ngumu wanafaa pongezi. Hata hivyo wanawakiwa wamekuwa wakitumiwa na wengi kama punda wa huduma. Wanaaila wengine huwachukua wanawakiwa kwa machozi mengi wazazi wao waagapo nakuapa kuwahifadhi na kuwatunza wana wale wa ndugu zao, kumbe ni machozi ya simba kumlilia swara! Hata kabla ya mwili wa mzazi mhusika kuliwa na viwavi, mateso kwa mtoto yule huanza, akawa ndiye afanyaye kazi zote ngumu. Utakuta watoto wao wamekaa kama sultan bin jerehe huku mwanamkiwa yule akiwapikia, kuwafulia nguo, kudeki, karibu hata awaoshe miili! Kazi kama zile za shokoa huwa za sulubu na aghalabu husindikizwa kwa matusi yasiyoandikika.

Baadhi ya waja walionyimwa huruma huwahadaa wanawakiwa na kuwapeleka ng'ambo wakitumia vyambo, kuwa wakifika kule watapata kazi za kifahari. Maskini wale hushia kushikwa shokoa, wakawa watumwa katika nyumba za waajiri wao, bila namna ya kujinasua. Wengine hushia kutumiwa kama watumwa wa 'kimapenzi' katika madanguro, miili yao ikawa ya kuuziwa makahaba waroho wasiojali utu. Kujinasua kule huwa sawa na kujitahidi kuokoa ukuni uliokwishageuka jivu, maadamu wanawakiwa aghalabu hukosa watu wenye mioyo ya huruma ya kuwashughulikia. Wengi huitumia methali 'mwana wa ndugu kirugu mjukuu mwanangwa' kuwapuuzilia mbali wanawakiwa ambao hukimbiliwa tu wabinafsi hawa wanapofaidika wenyewe.

Maswali

a) Ipe taarifa hii anwani mwafaka. (alama 1)

b) Eleza dhana ya mwanamkiwa kwa mujibu wa kifungu. (alama 2)

c) Eleza imani za kijadi kuhusiana na wanawakiwa. (alama 2)

d) Jadili masaibu yanayowakumba wanawakiwa.

(alama 4)

e) Eleza haki mbili za kikatiba zilizokiukwa kuhusiana na wanawakiwa.

(alama 4)

f) Eleza maana ya msamiati ufuatao kulingana na kifungu.

(alama 2)

i) Inakera

ii) Majukumu

2. UFUPISHO: (Alama 15)

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali

Runinga kama kifaa kingine chochote cha mawasiliano kina manufaa yake. Kwanza kabisa, ni nyenzo mwafaka ya kufundishia. Vipindi vinavyopeperushwa katika runinga huwa na mafunzo kemkemu kwa mtu wa kila rika. Halikadhalika, runinga huweza kuleta vipindi ambavyo huwafahamisha watu mambo yanayoendelea katika mazingira yao na duniani. Aidha, runinga ikitumika pamoja na michezo ya video huauni katika ukuzaji na ustawishaji wa stadi ya kujifundisha au kujielimisha. Michezo ya video, hasa ya kielimu, huwafanya watu kujenga umakini pamoja na kuchua misuli ya ubongo na kuwafanya watu kuwa macho wanapofanya kazi.

Fauka ya hayo, televisheni ni chemchemi bora ya kutumbuiza na kuchangamsha. Hakuna mtu asiyependa kuchangamshwa. Televisheni ni mojawapo ya vyombo mwafaka vya kutekeleza hayo kutokana na vipindi vyake. Uburudishaji huu huwa ni liwazo kutokana na shinikizo na migogoro tunayokabiliana nayo kila siku. Uburudishaji huu hupatikana kwa urahisi majumbani mwetu.

Vivyo hivyo, runinga hutumika kama nyenzo ya kuendeleza utamaduni, kaida na amali za jamii. Vingi vya vipindi vya runinga huwa ni kioo ambacho huakisi mikakati na amali za jamii.

Kwa upande mwingine, hakuna kizuri kisichokuwa na dosari. Licha ya manufaa yake, televisheni imedhihirika kuwa na udhaifu wake. Kwanza, baadhi ya vipindi vya runinga na video hujumuisha ujumbe usio na maadili, kama vile matumizi ya nguvu za mabavu, ngono za kiholela, lugha isiyo ya adabu, ubaya wa kimavazi na maonevu ya rangi, dini, jinsia, kabila na utamaduni. Si ajabu kuwa baadhi ya vijana wetu wanaiga baadhi ya mambo haya. Vijana wetu siku hizi wameingilia ulevi wa pombe na afyuni, ngono za mapema kabla ya ndoa na mavazi yanaowaacha takribani uchi wa mnyama. Wengi wamekopa na kuyaiga haya kutoka katika runinga. Ukiwauliza wafanyacho, watakujibu kuwa ni ustaarabu kwani wameupata katika runinga.

Matumizi ya runinga na michezo ya video yasiyodhibitiwa huweza kuwa kikwazo cha mawasiliano bora miongoni mwa familia. Matumizi kama haya huwapa wanafamilia fursa ya kujitenga. Imedhihirika kuwa runinga haichangii kujenga uhusiano bora wa kijamii. Ukilinganisha na vyombo vingine vya burudani ambavyo hutoa nafasi ya watu kutangamana na kujenga uhusiano bora, televisheni haichangii haya. Badala yake, tajriba ya televisheni huwa ya kibinafsi. Hali hii inapotokea katika kiwango cha familia, televisheni inaweza kutenganisha wazazi na watoto wao.

Halikadhalika, runinga na video aghalabu hueneza maadili yasiyofaa. Mathalani, baadhi ya vipindi vya televisheni huendeleza hulka ya kuhadaa, ngono za kiholela, kuvunjika kwa ndoa, n.k. Hulka hizi zisizoendeleza maadili ya kijamii huchukuliwa kama zinazofaa na zinazofuatwa na waliostaarabika. Huu ni upotovu.

Isitoshe, baadhi ya matangazo huhimiza matumizi ya dawa za kulevya kama tembo na sigara. Vitu hivi vinapotangazwa, hupambwa kwa hila na udanganyifu mwingi ambao huwavutia vijana na watoto wengi. Si ajabu mtu anapouliza wanaotumia vileo hivi walivyoanza, watajibu kutokana na athari za matangazo katika runinga na vyombo vingine.

Utafiti umeonyesha kuwa vipindi vya runinga na video ni chanzo cha matumizi ya nguvu za mabavu miongoni mwa wanafunzi. Wazazi wengi huchukulia vibonzo katika televisheni kuwa vinalenga kuburudisha tu na havina ubaya wowote. Lakini ukweli ni kuwa vipindi vingi vya vibonzo hushirikisha matumizi ya hila na nguvu za mabavu. Haya huibusha hamu ya vijana na watoto huyaiga.

Kwa hivyo, ni muhimu wazazi na jamii kutambua madhara ya televisheni. Utambuzi huu utawafanya wawaelekeze vijana na watoto jinsi ya kutumia televisheni na video ili kuepukana na madhara yake.

(alama 7, 2 za utiririko)

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

b) Eleza udhaifu wa runinga na video. (maneno 50 – 51) (alama 5, 1 ya utiririko)

(alama 5, 1 ya utiririko)

Matayarisho

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on its right side, suggesting it's resting on a surface.

Jibu

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There is no handwriting or other markings on the paper.

3. MATUMIZI YA LUGHA:

(alama 40)

a) Taja aina mbili kuu za ala za kutamkia sauti

(alama 2)

b) Taja mfano mmoja mmoja wa sauti zifuatazo

(alama 2)

Kimadende_____

Kipasuo kwamizo_____

c) Huku ukitoa mfano, eleza maana ya sentensi sahili

(alama 2)

d) Ainisha mofimu katika neno lifuatalo

(alama 3)

Tulimpikia_____

e) Ainisha vitenzi katika sentensi: Kitabu anachotaka kusoma ki mezani

(alama 3)

f) Tunga sentensi moja ukitumia kiunganishi kiteuzi

(alama 2)

g) Nomino zifuatazo zimo katika ngeli gani?

(alama 2)

a) Uzi_____

b) Muda_____

h) Tumia ‘o’ rejeshi ya kati katika sentensi ifuatayo

(alama 2)

Watu ambao walifika jana ni wale ambao walitoka mbali

i) Onyesha shamirisho kipozi na ala katika sentensi ifuatayo **(alama 2)**

Mwindaji haramu alimuua ndovu kwa bunduki

j) Changanua sentensi ifuatayo ukitumia mistari au mishale **(alama 3)**

Kilipikwa jana jioni

k) Andika sentensi ifuatayo katika hali yakinishi **(alama 2)**

Msingesoma kwa bidii, msingepita

l) Tunga sentensi moja kudhihirisha dhamira/jukumu hili **(alama 2)**

Rai/ombi

m) Ainisha vishazi katika sentensi ifuatayo **(alama 2)**

Mtoto ambaye alianguka jana ana maumivu mengi

n) Onyesha matumizi yoyote mawili ya kiwakifishi: koma/kituo **(alama 2)**

o) Tumia neno ‘Nairobi’ kama

(alama 2)

a) Nomino

b) Kielezi

p) Tunga sentensi moja kutofautisha maana ya kuku na gugu

(alama 2)

q) Onyesha matumizi ya kiambishi -ji- katika sentensi

(alama 2)

Mwongeleaji stadi anajishaua sana.

r) Andika katika usemi wa taarifa

(alama 2)

“Wageni wangu watafika saa ngapi? Mama aliuliza

s) Unda nomino kutokana na kitenzi

(alama 1)

Safari

4. ISIMUJAMII:

(alama 10)

Nipe chai, andazi mbili na egg moja.....

a) Taja sajili inayorejelewa na maneno haya

(alama 2)

b) Fafanua sifa nne zinazohusishwa na sajili hiyo

(alama 8)

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

PREDICTION 6

JINA..... NAMBARI YAMTAHINIWA.....

SHULE..... SAHIHI.....

TAREHE.....

102/2

KISWAHILI

MUDA SAA 2 ½

CHETI CHA KUHITIMU ELIMU YA SEKONDARI (K.C.S.E)

MAAGIZO:

Jibu maswali yote kwenye karatasi hii

Kwa matumizi ya mtahini pekee

Swali	Upeo	Alama
1.	15	
2.	15	
3.	40	
4.	10	
Jumla		

*Karatasi hii ina kurasa 10 zilizopigwa chapa.
watahiniwa ni lazima wahakikishe kwamba kurasa zote zimepigwa chapa sawasawa.
na kuwa maswali yote yamo.*

1. UFAHAMU[ALAMA 15]

Soma habari ifuatayo kisha ujibu maswali yanayofuata.

Uchumi wa mapato na matumizi ya watu katika nchi Fulani. uchumi huu huhusisha sekta mbali mbali kama vile utalii, kilimo, sanaa, miongoni mwa sekta nyingine muhimu. ukuaji wa kiuchumi hutegemea mambo kadhaa ili kuzaa matunda. katika nchi zote ulimwenguni, sera za kisisasa huamua jinsi uchumi utakavyokuwa na kunawiri. kama siasa hazitili maanani sera za ukuaji wa kiuchumi, basi mapato ya nchi hiyo hugubikwa katika wingu kubwa la uchochole.

Nchini Kenya, kwa mfano, kuna ulinganifu mkubwa katika siasa na ukuaji wa kiuchumi. ukuaji wa kiuchumi hutegemea uteuzi wa maafisa wanaosimamia asasi muhimu sana katika usimamizi wa uchumi. asasi hizi ni kama vile wizara ya mipango ya kitaifa na ruwaza ya 2030, mamlaka ya ukusanyaji wa ushuru (KRA), benki kuu ya Kenya (CBK), na tume ya kupambana na ufisadi (KACC). usimamizi wa asasi hizi huwa muhimu sana katika kuamua hatima ya uchumi na nchi hii.

Katika mwezi wa juni kila mwaka, waziri wa fedha husoma bajeti kwa wabunge. katika maelezo yake dhana iitwayo nakisi ya bajeti hujitokeza. kabla ya bajeti kuandaliwa, wizara ya mipango huandaa hati iitwayo usoroveya wa kiuchumi. baada ya usomwa bajeti, ni jukumu la wabunge kupitisha mswada wa kifedha unaohusisha wizara zote au kuutupilia mbali. jukumu hili linafaa kutekelezwa kufikia tarehe 31 oktoba ya kila mwaka kulingana na sheria.

Wakati huo afisa anayejulikana kama mhasibu mkuu wa serikali na jukumu la kuchunguza na kutathimini matumizi ya fedha ya wizara mbalimbali na kutoa ripoti yake kwa kamati ya uhasibu wa umma bungeni (PAC). kamati hii hutoa mapendekezo yake kwa mkuu wa sheria na pia kwa tume ya kupambana na ufisadi ili haki iweze kutekelezwa mahakamani iwapo dosari za kifedha zimefanyika.

Benki kuu ya Kenya kupitia kwa gavana wake huwa na jukumu la kutoa ushauri kwa serikali kuhusu usimamizi wa kifedha, kuchunguza nguvu za shilingi ya Kenya dhidi ya sarafu za kigeni, kutoa sarafu za Kenya kwa umma na usimamizi wa benki zote nchini miongoni mwa majukumu mengine.

Kwa upande mwingine, mamlaka ya ukusanyaji ushuru nchini huwa na jukumu la kuhakikisha kuwa malengo ya ushuru yamefikwa na pia kuhakikisha kuwa hakuna mtu binafsi au kampuni yoyote inayokwepa kulipa ushuru. iwapo kuna udanganyifu wowote, basi swala hili linafaa kuangaliwa na mahakama zetu na haki kutekelezwa.

Ka jumla, sisi kama wananchi tunafaa kusaidia asasi hizi zote kufikia malengo yake ili tupate ukuaji wa kiuchumi utakaofaidi watu wote. jambo hili litahakikisha kuwa pengo lililo kati ya walalahai na walalahoi limezibwa. sisi kama wananchi, tunafaa kuonyesha uzalendo wetu kwa nchi yetu kwa kulipa ushuru inavyotakina, tukifuata mwito kuwa **KULIPA USHURU NI KUJITEGEMEA**. mwisho tusiadie viongozi wetu katika kuendeleza sera mwafaka za kiuchumi ili nchi yetu ipige hatua kubwa katika ukuaji wa kiuchumi. iwapo afisa yeyote atatuhiwa kushiriki katika kashfa yoyote ya kuhujumu nidhamu ya kifedha, basi anafaa kukabiliwa vilivyo kisheria bila kujali hadhi yake ya kijamii au kisiasa.

Maswali

a) Ipe habari hii kichwa mwafaka

(alm1)

b) Uchumi ni nini) (alama 1)

c) Benki kuu ya Kenya ina majukumu yapi? (alama2)

d) Mhasibu mkuu ana dhima gani serikalini? (alama1)

e) Pendekeza hatua mbili za kufufua uchumi (alama 2)

f) Ufisadi umehujumu vipi ukuaji wa kiuchumi? (alama 3)

g) Eleza maneno yafuatayo kama kama yalivyotumika katika ufahamu
I. Nakisi ya bajeti (alama 1)

II. Usoroveya wa kiuchumi (alama1)

III. Bajeti (alama 1)

IV. Hatima (alama 1)

V. Walalahai na walalahoi (alama 1)

2. UFUPISHO[ALAMA 15]

Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali

HAKI ZA MKENYA KIKATIBA

Kumnyima mtu nafasi na kufanya mikutano popote ni kinyume cha sheria za Kenya hasa zinavyopatoikana katika katiba. kila mwananchi ana haki ya kutangamana na uhuru kuhudhuria mikutano yoyote.

Ningetaka kurejelea baadhi ya haki hizi ili ziweze kueleweka na wakenya wengi. itauwa kwamba sheria ya haki za binadamu inamhakikishia mtu haki na uhuru bila khusisha kabila, makazi maoni ya kisiasa, imani ya sisa, rangi au jinsia yake (mke au mume). haki zinazolinda katiba ya Kenya ni nyingi.

Katiba ya Kenya inasema kuwa kila mtu ana haki kuwa hai na hakuna mtu anaeza kupoteza uhai wake makusudi, isipokuwa katika utekelezaji wa hukumu ya kifo iliyopitishwa na mahakma.

Hata hivyo, kuuwa kwa mtu yeyote hakuchukuliwi kuwa uvunjaji wa haki za kimsingi ni: katika kujitetea au katika kutetea mali, au: wakati wa kutiwa nguvuni kisheria, kuzuiwa aliyezuiliwa kisheria kutoroka au katika kukomesha ghasia, maasai au mgomo, au: ili kuzuia mtu ana uhalifu, au: katika tukio la vitu vilivyotangzwa kisheria, hata mwizi sugu sugu analindwa na katiba na haki zake zote.

Kitu cha kusikitisha ni kwamba wananchi wengi hawana imani na Mahakam zetu, na kwamba hujichukulia sheria mikononi pindi wanapokumbana na wezi. hapo ndipo hutokea kitendo cha hawa wananchi wenye hamasa na wezi huopigwa na kuuawa popo hapo.

Uwezekano wa kumuuumiza mtu asiyekuwa na hatia ni wa kweli. aghalabu, raia wapiti njia huchukuliwa kama wezi na ahuweza kuumia bure bilashi.

Haki nyingine inayolindwa na katiba ni haki ya uhuru wa mtu binafsi. hii ina maaana ya uhuru wa mtu kutofungwa jela au kutiwa kizuizini bila sababu yoyote. mtu anapokamatwa au kuzuiwa mujibu wa sheria, hapo mtu huyo anayang'anywa haki hii.

Kwa mujibu wa sheria, mtu hatatiwa nguvuni au kuzuiliwa isipokuwa: kupitia utekelezaji hu au amri ya utekelezaji wa hukumu au amri iliyotolewa kwake kwa mujibu wa amri ya mahakama kwa madhumuni ya kupelekwa jela ya mahakama au kisheria, au: kukiwa na tuhuma ya kutosha kwa ametenda au alikuwa karibu kutenda kosa la uhalifu.

Kadhalika, mtu hukamatwa au kuzuiliwa akiwa mwenye umri wa miaka chini ya 18 kwa madhumuni kumpeleka shuleni, au: kwa madhumuni ya kuzuia usambazaji wa ugonjwa wa kuambukiza au kuml na kumtibu mtu ambaye ana sababu ya kutosha la uhalifu.

Atashikwa pia akiwa ni mraibu wa dawa za kulevya au pombe, au mzururaji asiyekuwa mahali maaalumu pa kuishi au katika kumzuia kuingia Kenya kinyume cha sheria au katika kutekeleza amri ya kumfukuza, kumrudisha kwao ili afikishwe mahakamani au kumwondoa nchini Kenya.

Mtu aliyetiwa nguvuni au kuzuiliwa lazima ajulishwe upesi iwezekanavyo sababu ya hatua hiyo. katiba inatoa uhakika wa kesi kuendeshwa haraka, haki ya kuwasiliana na mahakimu na haki ya dhamana.

Matayarisho

[illegible][illegible]

3.MATUMIZI YA LUGHA [ALAMA 40]

- [illegible]

- b. Tambua aina za vitenzi katika sentensi hii kwa kuvipigia mstari (alama 2)
Sisi tulikwisha kutambua alikuwa na nia mbaya yeye ndiye mwizi.

- c.,Andika vinyume vya maneno yaliypigiwa mstari(alam 2)

i) **Alipofika nilimlaki**

ii) **Aliponiona alitabasamu**

- d.Bainisha vishazi huru na vishazi vitegemezi katika sentensi ifuatayo.[alama 2]
Hurafa ni hadithi zenye wahusika wanyama na visasili huhusu chanzo cha jambo Fulani.

- e.Bainisha virai katika sentensi (alama 1)
Metobo alimtaka kulipa deni lote.

- f. Andika katika usemi wa taarifa.(alama 3)
“Vileo havipaswi kupewa matangazo ya kuvutia,”akasema hatibu

- g.unda nomino kutokana na vitenzi vifuatavyo(alama 1)

a)punga

b)tunza

- h.Changanua sentensi ifuatayo kwa kielezo cha visanduku.[alama 3]
Mwalimu aliyepanda mbegu amevuna mazao mengi.

i.Tunga sentensi sahihi katika kauli ya kufanyia (al 2)

i)-fa-

ii)-cha-

j.Andika kwa umoja.[alama2]

Uovu waliotuonyesha hautasahaulika

k. Kanusha sentensi ifuatayo.[alama 2]

Kuchora kwake kulitunufaisha

l. Geuza sentensi ifuatayo ukitumia ‘O’ rejeshi katika hali ya mazoea.[alama2]

Jino ambalo lilingolewa liliota tena.

m.Andika wingi wa sentensi hii katika hali ya ukubwa.[alama 2]

Kigoma chake kilipigwa hadi kikapasuka.

o.Eleza matumizi ya kiungo –ki-katika sentensi ifuatayo(al 1)

Lydia amekuwa akisoma vitabu hivi tangu asubuhi.

p.Andika kisawe kimoja kwa neno ulilopewa(al 1)

i)nikahi

q.Tunga methali moja kutokana na taarifa ifiutatayo:-[alama 2]

Mtoto akidekezwa sana tabia yake itakua mbaya akiwa mtu mzima.

r.Eleza maana mbili katika neno lifuatalo(al 1)

Furuka

s.Unda majina mawili kutokana na vivumishi ulivyopewa(al 2)

i)jahili

ii)cheshi

t.Akifisha kifungu hiki;-(ala 4)

Mungu wangu ona umelitia doa shati langu jeupe metobo alifoka.

u.Tofautisha katika ya sentensi hizi.[alama 3]

i)yambwa tendewa

ii)yambwa tendwa

ISIMU JAMII(ALAMA 10)

a. Eleza maana ya usanifishaji wa lugha ya kiswahili(alama 2)

b. Taja na ueleze matatizo yanayoikumba lugha ya Kiswahili(al 4)

c. Tofautisha kati ya lugha ya kimataifa na lugha ya taifa. (alama 4)
